

Zbornik Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.
Zagreb : Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2003. 378 strani. (Vol. ; 21)

V tem Zborniku objavljajo svoje prispevke hrvaški zgodovinarji ne le iz inštitutov, ki so v sestavu akademije, temveč tudi iz drugih ustreznih ustanov. Zoran Ladić objavlja razpravo Legati kasnosrednjovjekovnih dalmatinskih oporučitelja kao izvor za proučavanje nekih oblika svakodnevnog života i materijalne kulture (str. 1-28). Avtor na podlagi neobjavljenih in objavljenih oporok presoja pojav novih vrst legatov, ki so jih v poznem srednjem veku dalmatinski zapustniki darovali v pobožne namene: obleko in tkanine, živež in naravne pridelke, slike, liturgične predmete in oltarje ter knjige. Te vrste legatov so zaradi pojava novih vrst prejemnikov kot posledice porasta prebivalstva, pa tudi zaradi zvišanja kulture in umetniške ravni v poznosrednjeveških dalmatinskih mestih pomemben vir za proučevanje vsakodnevnega življenja in materialne kulture te dobe.

Irena Benyovsky je napisala krajši prispevek Komunalno reguliranje gradskog prostora u srednjevjekovnom Trogiru (str. 29–43). V delu je analiza, kako je trogirska komuna pravno urejevala mestni prostor v razvitem srednjem veku. Obdelana so predvsem statutarna določila, ki naj bi na organizacijo mestnega prostora vplivala predvsem zaradi zaščite pred zasebnim prilaščanjem ter zaradi higienskih ali obrambnih razlogov. Vendar ta določila niso bila nujno upoštevana v praksi.

Ante Nazor je prispeval razpravo Granica između Splita i Poljica i splitsko-poljički sukobi u XIV. i XV. stoljeću (Dio drugi – Splitsko poljički sukobi tijekom XIV. i XV. stoljeća) (str. 45–81). Gre za nadaljevanje razprave v prejšnji številki Zbornika. Šlo je za razmejitve posesti med Splitom in Poljicami ter za spore, ki so bili na dnevnem redu v obravnavanem obdobju. Dela ne moremo v podrobnosti povzeti. Vzroki za spore so bili po mnenju več avtorjev v podrobnostih različni, vendar se večina nagiba k temu, da so pravi vzroki enako v etnični razliki kakor v teritorialnih pretenzijah obeh strani. A. Škobalj pa vidi vzrok za spore v dveh kulturah in dveh etničnih elementih.

Razpravo Novi prilozi istraživanju iločkog »statuta« i srednjevekovnog Iloka je prispeval Stanko Andrić (str. 83–118). V njej se avtor kritično spoprijema z zbornikom del nedavno izvedenega znanstvenega srečanja in primerja rezultate vsakega posameznega prispevka z že prej doseženo stopnjo znanja o tem statutu in srednjeveškem Iloku. Sklep razprave je, da le malo del uvrščenih v zbornik, pomeni pozitiven premik glede na stopnjo dosedanje raziskanosti te srednjeveške dediščine.

Ivan Jurković je napisal razpravo Raseljena plemićka obitelj za osmanske ugroze: Primjer Berislavića *de Werhrea de Mala Mlaka* (Dio drugi – Nasljednici Stjepana Berislavića tijekom 16. st.) (str. 119–181). Po narativnem prikazu rodovine Berislavića Vrhričkih, ki so bili iz plemenitega rodu Čubranićev, od njihove priselitve v Malu Mlaku 1486 in do konca 16. stoletja, daje avtor na primeru te rodovine socialno-zgodovinsko analizo hrvaškega srednjega in nižjega plemstva, ki so se preselili zaradi vojne ogroženosti. V tej izredno bogato dokumentirani razpravi prikazuje pisec življenjsko dobo Jurja Berislavića, sina Stjepana Berislavića, ter Jurjevih sinov in vnukov.

»S one bane mora« – hrvatske prekojadranske migracije (XV.-XVIII. stoljeće) (str. 183–199) je naslov prispevka Lovorke Čoralić. Hrvatske prekojadranske migracije so zapleten in dolgotrajen proces, ki ga je treba spoznavati v kontekstu državno-političnih, vojnih, družbenih in gospodarskih razmer na širšem območju evropskega jugovzhoda. V času turških prodorov in osvajanj od druge polovice XV. do konca XVI. stoletja so s hrvaškega etničnega in državnega teritorija potekali množični migracijski procesi proti zahodnojadranski obali. V delu so predstavljena središčna območja hrvaške naselitve (Furlanija, Apulija, Molise, Marke, Veneto in Benetke). Prikazana je domovina in izvor migrantov ter proces prilagoditve in vklapljanja v okolje nove domovine.

Tihana Luetić objavlja razpravo Demografska analiza stanovništva grada Samobora od kraja 18. stoljeća do 1857. godine (str. 201–242). V delu so raziskane osnovne demografske spremembe na območju mesta Samobor od konca 18. stoletja do prvega modernega ljudskega štetja 1857. Na podlagi podatkov iz matičnih knjig o rojenih, poročenih in umrlih avtorica prikazuje gibanje in strukturo prebivalstva Samobora kot majhne urbane enote severozahodne Hrvaške v predtranzicijskem obdobju razvoja prebivalstva. Ta razprava bi lahko rabila za primerjavo ob podobnih raziskavah v naših obmejnih mestih, npr. Brežicah in Krškem.

Razpravo Moderna civilizacija u stvaralaštvu Franje Račkog je prispeval Tomislav Markus (str. 243–265). V njej je avtor obdelal koncepcije enega najuglednejših hrvaških politikov, nacionalnega

ideologa in zgodovinarja Franja Račkega o tehnični civilizaciji XIX. stoletja, s posebnim ozirom na družbene funkcije intelektualnega raziskovanja. Njegove ideje analizira v sklopu tedanjih političnih in družbenih razmer na Hrvaškem, v habsburški monarhiji in v Evropi ter v povezavi s prevladujočimi tendencami v hrvaškem nacionalizmu XIX. stoletja. Sklepa, da je pri Račkem, kakor tudi v tedanji hrvaški javnosti na splošno dominiralo nekritično zaupanje v tehnično civilizacijo z izrazitim »fetišiziranjem« znanosti, ki je tudi sicer na splošno prevladovalo v Evropi v »dolgem stoletju« (1790–1918).

Ivica Zvonar objavlja Pet pisama Ivana Kostrenčiča Franji pl. Markoviću (str. 267–275). Objavljeni so prepisi in kratki komentarji petih pisem, ki jih je v letih 1872 in 1873 pisal Ivan Kostrenčič, poznejši prvi ravnatelj Kraljevske vseučiliške knjižnice v Zagrebu, Marković pa je bil znan književnik, urednik in prvi profesor filozofije na obnovljenem zagrebškem vseučilišču. Oba sta bila znana javna delavca. V pismih dobimo uvid v dogodke v njihovem zasebnem življenju ter družbeno delovanje v omenjenih letih.

V oddelku Gradivo objavlja Jakov Stipišić Regesta pergamena iz zbirke obitelji Fanfogna Garagnin u muzeju grada Trogira (Dio drugi – Isprave XVI., XVII. i XVIII. stoljeća) (str. 279–319). V delu so objavljene regeste pergamentov iz družinskega arhiva trogirske veje patricijske družine Fanfogna Garagnin za omenjeno obdobje, ki so shranjeni v trogirskem mestnem muzeju. V tem nadaljevanju gre predvsem za pergamente iz zgodnjega novega veka ter regeste listin na papirju ter papeške bule.

V predstavljenem zborniku je objavljenih še 16 recenzij oz. prikazov in nekrolog slavistu Henriku Birnbaumu (1925–2002).

Jože Maček